

РОЛЬ СОЦІОДИНАМІКИ В ТЕНДЕНЦІЯХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДТОРГНЕННЯ

У статті наведено авторське бачення провідної ролі соціодинаміки в виникненні феномену соціально-економічного відторгнення, його поширення та можливостей уникнення. Обґрунтовано потреби і необхідності модернізації постулату індивідуалізму, саме в тій його частині, де інтереси суспільства як цілого, не можуть бути зведені до інтересів його окремих членів, що в свою чергу запускає ланцюжок соціально-економічного відторгнення в суспільстві і стає рушійною силою нездоланих суспільних перетворень та економічних наслідків. Підсумовано, що ключовою категорією уникнення соціально-економічного відторгнення є соціодинамічний мультиплікатор економічного зростання, який функціонує у вигляді синергетичної взаємодії трьох складових елементів.

Ключові слова: соціодинаміка, соціально-економічне відторгнення, уникнення, категорія, мультиплікатор, синергетична взаємодія.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день прихильність принципу обов'язковості державної підтримки і залежності суспільства від надання будь-яких суспільних благ, стає вже ідеологічною установкою нового покоління, що, в свою чергу, породжує амбівалентне ставлення до держави. З одного боку, без неї функціонування не можливе, з іншого, - будь-яка її активність вступає в протиріччя з постулатом індивідуалізму. Намагаючись вирішити існуючий парадокс, економісти постійно шукають можливість «приборкати» важелі державного регулювання [1, с. 287] при абсолютному небажанні визнавати легітимність інтересів суспільства як цілого. «Якщо корисність для кожного окремого громадянина дорівнює нулю, то сукупна корисність для всіх членів суспільства буде дорівнює лише нулю і нічому іншому» - ці майже столітньої давності слова шведського економісту Кнута Вікселя [2, с. 73-76] стали свого роду догматом традиційної економічної теорії та парадигмою соціального балансування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Однак, як зазначають Вайцеккер Е., Ловінс Е. [3] в доповідях Римського клубу серед вчених Інституту Санта-Фе, що розробляють математичну теорію хаотичних систем, існує вельми витончена приказка: «У теорії теорія і практика - це одне і те ж саме, але на практиці - це зовсім різні речі» [3]. Дійсно, в традиційній теорії корисність будь-якого блага визначається виключно його корисністю для окремих людей. А на практиці зустрічаються

і такі блага, які корисні для суспільства як категорії, але абсолютно даремні для людини. Більш того, навіть здатні привести до феноменальних аспектів виникнення соціально-економічного відторгнення [4, с. 49].

Метою статті є обґрунтування потреби і необхідності модернізації постулату індивідуалізму, саме в тій його частині, де інтереси суспільства як цілого не можуть бути зведені до інтересів його окремих членів, що в свою чергу запускає ланцюжок соціально-економічного відторгнення в суспільстві [5].

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою концепції запобігання соціально-економічного відторгнення, яка передбачає зазначену модернізацію розуміння процесів корисності, є сучасні уявлення про соціум, нав'язані великою мірою поглядами Іллі Пригожина [6]. Його постмодерністське бачення світобудови дозволило усвідомити, що зростання ентропії і прагнення системи до рівноваги не є єдиним корисним напрямком руху. Справжня інтрига в динаміці будь-яких відкритих соціально-економічних системах реалізується в моментах біфуркації, хаотичності руху і випадковості. Детермінізм у формуванні рівноваги межує зі стохастичними процесами його руйнування. Однак, домінанта рівноваги - це не завжди добре і позитивно, а скоріше свідчить про стагнацію ситуації та стану.

Виходячи з більш універсальних уявлень про суспільство і асоціюючи його з безліччю індивідуумів, що знаходяться в

безперервних змінах, які потерпають від різного роду флуктуації, що діють самостійно і в складі різних груп, де все соціодинамічних процеси, що відображають як негативні, так і позитивні зворотні зв'язки, описуються на основі своєрідного аналога теореми І. Пригожина [6, с. 27] - при виникненні перешкод для досягнення рівноваги стаціонарний стан соціуму відповідає мінімальній ентропії, а енергія обурення трансформується в інтерес, властивий соціально-економічній системі в цілому і переводить її на якісно новий рівень.

Іншими словами, будь-який імпульс, що збурює, спостерігається щодня і щогодини в усякому суспільстві, а саме зміна екологічної ситуації, зростає потреба в освіті, науці, культурі, посилення диференціації в доходах населення, зниження конкурентоспроможності важливою для країни галузі, просто поява нового продукту або технології породжує, принаймні два наслідки. У першому випадку, флуктуація пригнічується і виникає нова рівновага, а вся енергія обурення поглинається динамікою індивідуальних переваг. У другому випадку енергія флуктуації не розчиняється у нових пристрастях індивідуумів, а навпаки, зберігається і навіть зростає, забезпечуючи формування інтересу суспільства як такого.

Безумовно, що перша ситуація – це лише окремий випадок економічної соціодинамики. При наявності негативного зворотного зв'язку (саме йому і відповідає механізм «невидимої руки») ентропія зростає, енергія збурень знижується, флуктуації слабшають і зникають: в умовах конкурентного ринку зводиться потреби, попит, що постійно змінюється викликає відповідну реакцію та пропозиції, що стимулює формування нової ринкової рівноваги. Там же, де феномен позитивного зворотного зв'язку призводить до посилення флуктуацій і зростання її енергії, виникають нові властивості соціально-економічної системи, формується інтерес суспільства як такого, який не виявляється в індивідуальних перевагах. Що стає безпосереднім важелем виникнення та поширення соціально-економічного відторгнення в суспільстві. З даного трактування зрозумілим стає, що

даний аспект динаміки соціуму, як і його перехід на нові рівні складності в корені суперечить постулату нетерпимості індивідуалізму.

Відмова від громадського універсалізму, гіпотези синергетичного сполучення інтересів і визнання факту існування автономних інтересів суспільства (індивідуалістичних намірів) - вихідне положення концепції впливу соціодинамики на соціально-економічне відторгнення. Відповідно до нього будь-який благо може задовольняти потреби якісно різних учасників ринкових відносин, в тому числі і потреби суспільства в цілому. Припущення про можливість будь-якого блага задовольняти потреби, що не інтегруються, суспільства можна назвати постулатом соціально-економічної корисності.

Важливо підкреслити незалежність соціально-економічної корисності суспільства від корисностей індивідуумів, бо в основі соціально-економічної корисності суспільства завжди лежить суспільна потреба, що не інтегрується та постулюється лише для сукупності індивідуумів в цілому. Саме незалежність соціально-економічної корисності суспільства здатна запобігти виникненню і поширенню соціально-економічного відторгнення, з одночасно діючими індивідуальними суб'єктами з притаманними їм потребами і задоволення інтересів, що не інтегруються. Причому кожен з них прагне до максимізації своєї функції корисності, що сприяє соціально-економічної залученості й активізації економічної мобільності.

В даному трактуванні використовується також базова для інституційної теорії парадигма соціалізації економічних суб'єктів [7, с. 137]. Відповідно до неї кожна людина, будучи індивідуумом зі своїми егоїстичними інтересами, належить одночасно до певної соціальної групи і засвоює характерні для неї ціннісні орієнтації та норми поведінки. Тому поведінку будь-якого суб'єкта соціально-економічних відносин спирається на потужний фундамент соціального досвіду, що формує, в тому числі і його суб'єктивні уявлення про особистий добробут.

Парадигма соціалізації допускає розширення складу учасників соціально-економічної системи, як відкритого взаємодіє суб'єкта. Тому в даній інтерпретації будь-який носій наочно вираженого і відокремленого інтересу, включаючи окремих індивідуумів, їх групи і суспільство в цілому, виступає в якості самостійного суб'єкта соціально-економічних відносин, що прагне реалізувати властивий саме йому інтерес. Дане положення можна назвати постулатом соціально-економічної мотивації.

Винятково важливим у зв'язку з цим є ще одне ключове положення - постулат соціально-економічного імунітету. Даний постулат встановлює, що будь-яке суспільство

об'єктивно має імунітет протидії внутрішньому відторгненню як реакцію на вплив зовнішніх чинників. Інакше кажучи, в ньому генетично існують інтереси і формуються сили, спрямовані на самозбереження суспільства, забезпечення стабільності його структури і окремих елементів. Імунна енергія самозахисту змушує, зокрема, зіставляти індивідуальні добробуту, формувати в різні моменти історії формальні і неформальні обмеження, адекватні соціальні установки, явно виражені і відокремлені інтереси соціально-економічної системи, в тому числі інтереси «ефективності» і «справедливості».

Рис. 1. Категоризація соціально-економічного відторгнення

Джерело: розроблено автором

Ключова категорія уникнення соціально-економічного відторгнення - соціодинамічний мультиплікатор економічного зростання. Даний мультиплікатор функціонує у вигляді взаємодії трьох складових елементів.

1-й елемент - це соціальний ефект, який в концепції економічної соціодинаміки утворюється внаслідок дій суспільства як відкритої системи, що самоорганізується, спрямована на задоволення потреб членів системи, і проявляється у вигляді якісного поліпшення рівня життя кожного індивідуума.

2-й елемент - це яскраво виражена схильність індивідуумів до творення, яка за певних умов спонукає їх до використання переваг поліпшеного рівня життя.

3-й елемент - це сукупність формальних і неформальних інститутів, що забезпечують з'єднання соціально-економічного ефекту зі схильністю індивідуумів до творення. Від якості третього, за своєю суттю комунікативного елементу у вирішальній мірі залежить якість функціонування механізму соціодинамічного мультиплікатора економічного зростання. Якщо інститути забезпечують необхідну комунікацію індивідуа-

льної енергії творення з перевагами поліпшеної суспільного середовища, тоді запуск механізму соціодинамічного мультиплікатора економічного зростання стає неминучим. І з цього моменту реалізація інтересу суспільства як такого починає приносити індивідуальні вигоди, залучаючи все нові індивідууми в соціальний мультиплікатор економічного зростання.

Таким чином, процес «каталізації» соціально-економічного ефекту прямо пропорційно пов'язаний з інституціональною структурою суспільства. Чим більше розвинена ця структура, чим вище міра її адекватності поточним вимогам економічного зростання, тим більше додаткових індивідуальних вигод породжує соціально-економічний ефект.

Енергетика «кумулятивної причинності» підтримується механізмом соціально-економічного імунітету з його безперервними порівняннями індивідуальний добробут, що виробляють постійні зміни в інтересі «справедливості». Аналогічним чином формуються і еволюціонують інші суспільні потреби, включаючи інтерес «ефективності», пов'язаний із забезпеченням конкурентного порядку, відтворенням факторів виробництва, структурними зрушеннями в економіці тощо. Безперервні зміни інституційного середовища суспільства коректують також індивідуальні переваги, що дає можливість уникнути соціально-економічне відторгнення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вище означені шляхи уникнення соціально-економічного відторгнення завдяки категоризації соціодинаміки створює реальну основу для вирішення одвічного конфлікту між «економічною ефективністю» і «соціальною справедливістю». Якщо держава як носій «інтересу справедливості» є ринковим гравцем, то виникає рівновага, встановлюється одночасно оптимальне співвідношення між ресурсними можливостями всієї сукупності учасників ринку і заходом справедливості в розподілі результатів їхнього використання. Будь-яка спроба підвищити цей захід, тобто домогтися ще більшої справедливості при незмінному первинному розподілі ресурсів, порушує Парето-оптимум і веде до невиправданої розтрати ресурсів.

Однак на практиці в результаті дії внутрішніх чинників збурення і взаємодії із зовнішнім середовищем, відбувається постійна

зміна ступеня корисностей, тобто відмирання старих і актуалізація нових потреб суспільства, що не інтегруються, перетворюють соціально-економічну рівновагу в нескінченно коротку мить історії, низка яких і становить траєкторію еволюційного розвитку суспільства. Іншими словами, феномен соціально-економічного відторгнення, як і шляхи його уникнення залишаються актуальними і надалі трансформуються в залежності від постійного диференціювання потреб і можливостей суспільства.

Література

1. *Новак А.* Як підняти українську економіку: монографія / А. Новак. Вид. 5-те доп. – К.: ТОВ «Інпрес», 2015. – 432 с.

2. *Blaug M. Johan Gustaf Knut Wicksell / M. Blaug // Great Economists before Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past.* — СПб.: Экономикс, 2008. — С. 73-76.

3. Енциклопедія Кругосвіт. Універсальна науково-популярна онлайн-енциклопедія / Історія та суспільство. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/

4. *Ліхоносова Г. С.* Місце феномену соціального відторгнення в сучасних соціально-економічних трансформаціях / Г. С. Ліхоносова // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка». Збірник наукових праць. Випуск 2(4) 2015, Частина I. Мукачево, 2015. – С. 48 – 54.

5. *Likhonosova G.* Modern catalyst for social-economic exclusion society / G. Likhonosova // Журнал «IntellectualArchive» ID 1663. – [Електронне видання] – Режим доступу: www.IntellectualArchive.com/getfile.php?file=i1caIOicNr6&orig_file=Likhonosova_G.rtf

6. *Пригожин И.*, Стенгерс И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс: Пер. с англ. / Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. — М.: Прогресс, 1986.—432 с.

7. *Калінеску Т. В.* Самоорганізація підприємств: тенденції соціалізації економіки: монографія / Т.В. Калінеску, Г.С. Ліхоносова, Г.О. Надьон, С.П. Кілінкаров. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – 396 с.

References

1. *Novak, A.* (2015). How to heave up the Ukrainian economy. Kyiv: LTD "Inpres", 432.

2. *Blaug, M.* (2008). Johan Gustaf Knut Wicksell. Great Economists before Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. SPb.: *Ekonomykus*, 73-76.

3. Encyclopedia Kruhosvit. Universal scientific and popular online Encyclopedia / History and society. From: http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/

4. *Likhonosova, G.* (2015). Place phenomenon of social exclusion in today's socio-economic transformation. Scientific Journal of Mukachevo State University. Series

"Economics." Collected Works. Issue 2 (4), Part I. Mukachevo, 48-54.

5. *Likhonosova, G.* (2015). Modern catalyst for social-economic exclusion society. Magazine «IntellectualArchive» ID 1663. From: www.IntellectualArchive.com/getfile.php?file=1caIOIcNr6&orig_file=Likhonosova_G.rtf.

6. *Prigogine I. & Stengers I.* (1986). Order out of chaos: a new dialogue of man with nature / Prigogine and I. Stengers: Trans. from English. / Common. Ed. V. Arshinov, Klimontovich and V. Sachkova. Moscow: Progress, 432.

7. *Calinescu T. & Likhonosova G. & Nadon G. & Kilinkarov S.* (2012). Self enterprises: trends socialization of the economy: monograph. Luhansk: publishing house EUNU. Dahl, 396.

Лихоносова А. С.

Роль социодинамики в тенденции социально-экономического отторжения

В статье приведены авторское видение ведущей роли социодинамики в возникновении феномена социально-экономического отторжения, его распространение и возможностей избежать. Обоснованно потребности и необходимости модернизации постулата индивидуализма, именно в той его части, где интересы общества как целого, не могут быть сведены к интересам его отдельных членов, в свою очередь запускает цепочку социально-экономического отторжения в обществе и становится движущей силой непреодолимых общественных преобразований и экономических последствий. Подведены, что ключевой категорией избежать социально-экономического отторжения является социодинамический мультипликатор экономического роста, который функционирует в виде синергетического взаимодействия трех составляющих элементов.

Ключевые слова: социодинамика, социально-экономическое отторжение, избегание, категория, мультипликатор, синергетическая взаимодействие.

Likhonosova G.

Sociodynamics role in the trend of social and economic exclusion

The article presents the author's vision of a leading role in the emergence of the phenomenon of socio-dynamics socio-economic exclusion, their proliferation and the possibilities to avoid. Justify the need and the need to modernize the postulate of individualism, it is in the part where the interests of society as a whole, can not be reduced to the interests of its individual members, in turn, triggers a chain of social and economic exclusion in society and become the driving force behind insurmountable social transformation and economic consequences. Summed that key category to avoid socio-economic exclusion is sociodynamic multiplier of economic growth, which functions as a synergistic interaction of the three constituent elements.

Keywords: sotsidinamika, social and economic exclusion, avoidance, category, cartoonist, a synergistic interaction.

Рецензент: Ходаківський Є. І. – доктор економічних наук, професор кафедри «Економічної теорії та інтелектуальної власності» Житомирського національного агроекологічного університету, м. Житомир, Україна.

Reviewer: Khodakivskiy E. – Professor, Ph.D. of Economics, Professor of Economics theory and intellectual property Department Zhytomyr National Agroecological University, m. Zhytomyr, Ukraine.

e-mail: ecos@znau.edu.ua

Стаття подана
28.02.2016 р.

